

2. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i njegova povezanost s odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo¹³

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava usko su povezani i međusobno se podržavaju. Oni se razlikuju više u usmjerenu i opsegu, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno sudjelovanje u odnosu na gradanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i temeljnih sloboda u svakom području ljudskog života.

Povelja Vijeća Europe o Odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava usvojena u sklopu Preporuke CM/Rec (2010.) 7 Odbora ministara, 11. svibnja 2010.

Sljedeće poglavlje pobliže prikazuje povezanost između odgoja i obrazovanja za ljudska prava i odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo.

Ujedinjeni narodi i njegove specijalizirane agencije su već prije nekoliko desetljeća formalno priznale pravo na odgoj i obrazovanje za ljudska prava, to jest pravo građana na informiranje o pravima i slobodama sadržanima u sporazumima o ljudskim pravima koje su ratificirale njihove zemlje. Vlade su odgovorne za implementaciju odrednica ljudskih prava kroz zakone, načela i praksu. Izvještavaju o njihovom napretku podnoseći periodične izvještaje tijelima sporazuma. Promatračke organizacije kao što su skupine za ljudska prava dodatno pomažu u praćenju napretka.

Očigledno je da bi građani trebali poznavati i cijeniti svoja ljudska prava kao i uvažavati tuđa. Neophodno je i da razumijemo zakonsku odgovornost vlada da provode naša prava. Trebali bi poštivati naše građanske etičke odgovornosti da njegujemo i zagovaramo ljudska prava u svakodnevnom životu. Znanje i spremnost spoznavanja i odgovornog provođenja svojih i tuđih prava započinje još u ranoj fazi života: u našim obiteljima, našim školama i našim zajednicama.

Osvrćući se na odgoj i obrazovanje za ljudska prava, agencije UN-a poput Ureda Visokog povjerenika za ljudska prava, UNESCO-a i UNICEF-a, zajedno s međuvladinim organizacijama poput Vijeća Europe i nacionalnih agencija za ljudska prava, izričito sugeriraju da se obrađivanje tematike ljudskih prava uvrsti u školovanje.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava sadrži normativnu i zakonsku dimenziju. Zakonska dimenzija uključuje razmjenu sadržaja o kriterijima međunarodnih ljudskih prava utjelovljenih u sporazumima i poveljama kojima su se naše države obvezale. Ti kriteriji obuhvaćaju civilna i politička prava, kao i ona socijalna, ekonomska i kulturna. Posljednjih godina su tom sve širem okviru dodana i ekološka i kolektivna prava. Zakonska dimenzija prepoznaće važnost kontrole i odgovornosti kako bi se osiguralo da vlade ostvaruju sve elemente odredbi o ljudskim pravima.

Istovremeno je odgoj i obrazovanje za ljudska prava normativna i kulturna djelatnost. To je vrijednosni sustav koji pomaže svima da promisle o tome do koje su mjere njihove svakodnevne aktivnosti u skladu s normama i vrijednostima ljudskih prava. Implementaciju pristupa utemeljenog na ljudskim pravima u školstvo obradit ćemo detaljnije u nastavku ovog priručnika.

U pogledu razredne nastave, odgoj i obrazovanje za ljudska prava (kao i odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo) uvelike promiče interaktivne metode usmjerene na učenika, te zagovara sljedeće pedagoške pristupe:

- iskustveni i aktivni: primjenjuju učenikovo predznanje u izvršavanju aktivnosti kojima se stječe iskustvo i nova znanja;
- problemski: iskušavaju učenikovo predznanje;
- participativni: potiču kolektivno nastojanje u razjašnjavanju koncepata, analiziranju tema i izvršavanju aktivnosti;
- dijalektički: zahtijevaju od učenika da uspoređuju svoje znanje s onime iz drugih izvora;
- analitički: iziskuju od učenika da promisle o tome zašto su stvari upravo takve kakve jesu i kako su takvima postale;

¹³ Autor: Felisa Tibbitts (2009.). Originalni izvor: Tibbitts F. (2008.), "Odgoj i obrazovanje za ljudska prava" u Bajaj M. (ur.), *Enciklopedija odgoja i obrazovanja za mir*, Information Age Publishing, Charlotte, NC.

- terapijski: promiču ljudska prava u intra- i interpersonalnim odnosima;
- usmjereni na razvoj strateških vještina: usmjeravaju učenike da postave vlastite ciljeve i osmisle strateške načine postizanja istih; te
- usmjereni na postizanje ciljeva: dopuštaju učenicima da planiraju i organiziraju aktivnosti u skladu sa svojim ciljevima.¹⁴

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava u kurikulumima mnogih zemalja podudara se s odgojem i obrazovanjem za demokratsko ili opće građanstvo, preuzimanjem temeljnih koncepata građanskog obrazovanja i njihovom primjenom na univerzalniji i kritičniji način. Znanje o ključnim konceptima i činjenicama, te aspekti građanske inicijative i građanskih vještina nalaze svoju primjenu u područjima opće društvene odgovornosti, pravde i aktivnom djelovanju u društvu.

Osim toga, odgoj i obrazovanje za ljudska prava eksplicitno potiče društvenu odgovornost i aktivno djelovanje učenika. No, istovremeno i nadilazi promicanje participacije kao elementa reprezentativne demokracije, pridodajući aktivnom djelovanju učenika spektar prava. Svako poduzimanje neke akcije može se suštinski procijeniti kao ostvarivanje nečijeg prava. Ono također može odigrati značajnu ulogu kao sredstvo u borbi protiv ugnjetavanja ili nepravde.

Opsežan normativni okvir odgoja i obrazovanja za ljudska prava te široki spektar potencijalnih učenika rezultirali su u brojnim varijacijama načina na koje je odgoj i obrazovanje za ljudska prava implementiran. Iako je definiran univerzalnim okvirom međunarodnih (katkad i regionalnih) normi, određena poglavљa i njihova primjena ovise o lokalnom i nacionalnom kontekstu. Povrh toga, odgoj i obrazovanje za ljudska prava je u kontekstu škole prilagođen uzrastu učenika i uvjetima nacionalnih/lokalnih škola i obrazovnih politika.

Tematika i sadržaji ljudskih prava u školskim kurikulumima mogu poprimiti oblik interkulturne tematike pod mandatom odgojno-obrazovne politike ili mogu postati sastavni dio postojećih školskih predmeta, kao što su povijest, civilno/građansko obrazovanje, društvene i humanističke znanosti. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava se može naći i u umjetničkim projektima, neformalnim klubovima i posebnim događanjima koja se održavaju u školskoj sredini.

Kao što sugerira Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, ta su obrazovna područja međusobno usko povezana i uzajamno se podržavaju. Razlikuju se više u usmjerenu i opseg, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno sudjelovanje u odnosu na građanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i temeljnih sloboda u svakom području ljudskog života..

Gdje odgoj i obrazovanje za ljudska prava i odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo koegzistiraju unutar školske sredine, uzajamno se i potiču. U Studiji o građanskom odgoju i obrazovanju koju je 1999. godine objavilo Međunarodno udruženje za odgoj i obrazovanje (IEA) korišteni su podaci sakupljeni među 88 000 četrnaest-godišnjaka iz 27 zemalja.¹⁵ Izvršena je analiza s ciljem ispitivanja razlika u razini znanja učenika iz različitih zemalja na temu ljudskih prava u usporedbi s drugim oblicima građanskog znanja, te stavova učenika prema promicanju i prakticiranju ljudskih prava.

Ta je analiza pokazala da način na koji učenici doživljavaju demokraciju u školi kao i u odnosu na međunarodna pitanja uvelike ovisi o razini njihovog znanja o ljudskim pravima. Čimbenici koji bi se mogli nazvati “demokracija u školi” imali su važnost za stavove pojedinih učenika o ljudskim pravima. Analiza podataka Međunarodnog udruženja za odgoj i obrazovanje potvrdila je da učenici koji su bili najizloženiji praksi demokratskih idea unutar učionica i škola učestalo posjeduju pozitivne stavove o ljudskim pravima. Povrh toga, učenici s višom razinom znanja o ljudskim pravima češće su se susretali s međunarodnom tematikom, posjedovali izraženije norme za aktivno građanstvo, te bili politički učinkovitiji.

Škole koje provode odgoj i obrazovanje za ljudska prava i odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo u međusobnoj povezanosti, pripremaju svoje učenike da postanu sposobni i odgovorni građani koji poznaju i njeguju svoja prava i slobode.

¹⁴ ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education] Regionalni resursni centar Azije i Pacifika za odgoj i obrazovanje o ljudskim pravima (2003.), „Što je odgoj i obrazovanje za ljudska prava”, *Paket za odgoj i obrazovanje za ljudska prava*, ARRC, Bangkok.

¹⁵ Torney-Purta J., Barber C. H. i Wilkenfeld B. (2008.), „Kako adolescenti u dvadeset sedam zemalja razumiju, podržavaju i provode ljudska prava”, *Časopis o društvenim pitanjima* 64:1.